

Modern Kanada poeziyası:

Margaret Ətvud

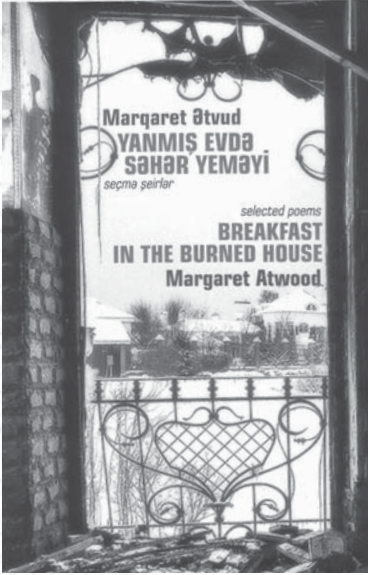
Margaret Ətvud müasir Kanada şairi, nasiri, tənqidçisi və esseistidir. Avropa, ABŞ və vətəni Kanadada çox yaxşı tanınan Ətvud indiyə kimi nüfuzlu ədəbi mükafatlar, o cümlədən Buker, Arthur C. Clarke mükafatını, habelə iki dəfə Baş Qubernatorun mükafatını alıb. Bütün kitabları, xüsusən nəsr əsərləri bestsellerə çevrilib.

İlk dəfə Ətvud ədəbi ictimaiyyətin diqqətini 1960-cı illərdə yazdığı şeirlərlə çəkib. İki kitabı – “İkiqat ilahə” və “Dairə oyunu” topluları ilə, belə deyək, gələcək axtarışları üçün möhkəm zəmin hazırlayıb; yəni hər bir yazarın taleyində, yazı prosesində elə məqamlar olur ki, taleyinin sonrakı dönəmlərində hər dəfə məhz bu məqamdan başlayır və ora qayıdır, şübhəsiz ki, müəyyən qeyd-şərtlə. Həmin məqam tükənməz enerji qaynağına çevrilir. Sanki mistik bir qüvvə şairi daim həmin məqama kökləyir, həmişə ordan başlamasına səbəb olur. “İkiqat ilahə” toplusunda həyatla incəsənət arasındakı əlaqələrə, habelə təbiətin və insan oğlunun yaratdıqları arasındakı münasibətlərə işarə edilir, bu hadisənin drammatizmi açılır. Təbiətin səbatsızlığına qarşı Ətvud oyun, ədəbiyyat və eşq anlayışlarını qoyur. Bu ikilik, bu qarşılaşdırma Ətvud poeziyasında əsas gərginlik sahəsini təşkil edir. Onun bütün yazılarında mən – başqası, subyekt – obyekt, kişi-qadın qarşıdurmaları aydın şəkildə hiss edilir. Bu düşüncə onun yaratdığı dünyanı tən yarıdan iki hissəyə bölür və nəticə etibarlı ilə

qəhrəmanlarının bir-birindən təcrid olunmasına, bir-birləri ilə dil tapa bilməməsinə gətirib çıxarır, onlar təmas qura bilmədiklərindən sosial münasibətlərin tələsindən can qurtara bilmirlər. Təbii ki, dünyada da öz yerlərini tuta bilmirlər. Bütün bunlar o anlama gəlir ki, yaşadığımız gerçəklik heç nəyə yaramır, real insan cəmiyyəti yaratmaq lazımdır, indi üzümüzə duran gerçəklik ancaq və ancaq manipulyasiya üzərində qurulub.

Ətvudun şeirləri əzab və izzətdən yoğrulub. Onun “*Yanmış evdə səhər*” şeiri bu mənada son dərəcə xarakterikdir. Tənqidçilərdən biri bu şeiri ayrıca təhlilə çəkib yazırdı ki, bu mətn məsələyə yanaşma tərzilə məni həmişə təəccübləndirib. Bu hal onun poeziyasında tez-tez xatırlanır: kədər və saflığın itirilməsi... İnsan ilk dəfə yeridiyi, dil açdığı məkana gəlib bütün varlığı ilə sarsıla bilər, keçmişin, saflığın necə birdən-birə yoxa çıxmasını seyr edib qəlbinin dərinliklərinə qədər izzət çəkər, bəlkə də, yanıb külə dönər.

Onun yaradıcılığında ikinci mühüm şeir “*Sevgi sözünə variasiyalar*”dır. Şeir iki bənddən, 37 misradan ibarətdir. Mövzu elədir ki, yəni bəlli kontekstdə elə işlənilib ki, onu dərhal, bütün nüansları ilə tutmaq, necə deyirlər, divara qısınmaq mümkün deyildir. Şeirdə danışan, səsi gələn şəxs bir çox adamların adından danışır, burada birinci şəxs perspektivi yoxdur. Hər şey duman içindən çıxıb aydınlaşır. Şeirin ilk misrası bütün şeirin niyyətini açıqlayır: bu, yəni sevgi

(love) sözü dünyadakı, hər şeydən öncə içimizdəki bütün boşluqları tutmaq üçün işlədiyimiz bir sözdür. Yəni cəmiyyətin bütün fərdləri sevgi sözünü özlərinin müvəqqəti problemlərini həll etmək naminə işlədirlər. İlk bənd elə beləcə davam edir, sevgi artıq deqradasiyaya uğramış, kommersiya aləti-

nə çevrilmişdir. Sevgini siz dükanda, yaxud onlayn əldə edə bilərsiniz, o, artıq gündəlik tələbat malı kimidir.

Bəzən deyirlər ki, şairlər niyə daim kədərdən, dərddən yazır, bəzən heç əlac yeri də qoymurlar. Kədər insan ruhundakı elə yerləri, elə kül olmuş bəndləri göstərə bilər ki, bura heç zaman, heç kəsin güzəri düşməz. Bunu yalnız şeirlə nişan vermək olar.

Füzulinin məşhur “deyilsən çoxdan ey gərdun, cahan seyrində yoldaşım” mətləli qəzəlindəki

**Mənə manənd bir divanə
surət bağlamaz, guya
Qələm sındırdı təsvirim çəkəndən
sonra nəqqaşım.**

beytindəki gərginlik sahəsi insanın içindən burulğan kimi keçən, orda əsrlər boyunca yığılıb qalmış tarixi oyadan bir nəsnədir. Və bunun sayəsində dünyanın sifətindəki ən gözəl və ən eybəcər cizgilər aşkarlanır.

Şübhəsiz ki, bu şeirdə, yəni Kanada şairəsinin mətnində dərd (insan kədəri) oxucuya, onun taleyinə görə şərh edilməlidir.

Ətvudun poeziyasında “sağ qalmaq” mövzusu geniş şəkildə işlənib. O, ən müxtəlif dövrlərdə bu mövzunun müxtəlif aspektlərini kəşf edib, onu cəmiyyətə qarşı qoya bilmişdir.

Ətvudun şeirləri nə qədər daxili dünyasının əks-sədasi, onun sosial, siyasi və ədəbi baxışlarının ifadəsi olsa da, bunları oxuyanda Kanada coğrafiyasının təsiri dərhal hiss edilir. Bir adi kanadalının dünyaduyumu, bəlkə heç bir tədqiqat əsərində belə incəliklə araşdırılmayıb: ərazinin genişliyi, göz tutduqca uzanması, əhalinin sayca azlığı və kəskin təbii şərtlər, iqlim şəraiti ilə mübarizə ovqatı onun misraları arasından xəfif qüssə, əlacsızlıq əlaməti kimi keçir. Ucu-bucağı görünməyən bu geniş ərazidə insanın əli heç yerə, özünə belə çatmır, insan son hüceyrəsinə qədər özgələşir. Bu zəngin, müstəsna duyğular onun iki əsərində “Sağ qalma” adlı nəzəri əsərində və “Bu, məhəbbətdir” adlı poetik toplusunda əksini tapıb.

Ətvudun poeziyası tipi etibarlı ilə yenidir, daha doğrusu, dünyanın köhnə mətləblərini yeni bucaqdan göstərə bilən mətnlərdən ibarətdir. Onları dəyərinə duya bilmək üçün fikrən çox məsafələr qət etməlisən, sözdən, onun adı anlamlarından vaz keçib öz yaddaşını, öz həyatını, bütün bunların sənə hələ də bəlli olmayan cizgilərini yada salmalısən. Ətvudun poeziyası yaddaşa işləyən poeziyadır.

Marqaret ƏTVUD

Kanada

YANMIŞ EVDƏ SƏHƏR

Yanıb kül olmuş evdə səhər yeməyi.
Bildiyiniz kimi: burda nə ev var, nə səhər yeməyi,
amma hələ də burdayam o vaxtdan.

Fincanın içində cırmaq yerləri,
qaşığı bir də,.. amma əriyib yoxa çıxıb
elə fincan da;
ətrafda kimsə yox.

Hara getdi
qardaş, bacı,
ata, ana? Hara?
Bəlkə, üz tutub sahil boyunca üfüqdə görünməz
oldular,
paltarları hələ də asılıqanda,

boşqablar hələ də su çanağının böyründə
düzülür, köndələn,
hə, odun peçinin o tərəfində
üstündə torlu qara çaynik olan ocağın,

hər şey, hər bir detal apaydın,
dəmir fincan, kələ-kötür, üstü dalğalı güzgü...
Gün yandırıcı, amma nəğməsizdir.

Göl mavi, meşə tətikdə,
şərq tərəfdə buludların karvanı
susqunca qalxır, qara çörək misalı...

Müşəmbədə burulğan görürəm, girdab yəni,
şüşələrdə çat yerləri
o işartılar... günəşin
istisi düşür ordan oğrunca.

Ancaq təkcə öz əl-ayağımı görmürəm...
Deyin, bu bir tələdi, yoxsa xeyir-dua əlaməti,
hər şeyin çoxdan bitdiyi evdə
özümü görmək,
çaynik və güzgü, qaşığı və qazança,
elə mənim bədənim də
yoxdu burda,

yəni o zamankı bədənim,
elə indiki cismim də...
O zaman bu stolun arxasında təkcənə və
xoşbəxt oturardım,

yalın uşaq ayaqları taxta döşəmənin üzərində
(görürəm, əlbəttə, dinməyin.)
yanmış paltarlarımda, nazik yaşıl şortlarda...

Bir də çirkli sarı tenniska –
artıq mövcud olmayan
bir ovuc külü
közərib yanmış
köz-köz olmuş canımı hələ də tutub saxlayan...

YUXU SÖZÜNƏ VARIASİYALAR

Sənə yatarkən baxmaq istərdim,
Baş tutmayacaq bir şeyə.
baxmaq istərdim sənə
yatdığı zaman. Səninlə
birgə yuxulamaq, yuxuna

girmək istərdim, onun sürüşkən qaranlıq
dalğası
başımın üstündən keçirmiş kimi
mışıl-mışıl...

Səninlə həmin şəffaf
mavi-yaşıl yarpaqların həyəcandan
titrəşən meşəsindən
keçərək
üzündən su damcılayan günəşi və üç parça
ayıyla birgə
enməli olduğun mağaraya,
ən dəhşətli qorxuna düşmək istərdim...

Sənə bu gümüşü budağı
vermək istərdim, bu kiçik ağ çiçəyi;
elə bir söz ki, səni
yuxunun tən ortasında qüssədən
qorusun,
düz orda
baş verəcək kədərdən, o uzun
nərdivan boyu səni
izləmək,
ardınca düşüb gəlmək istərdim
bir daha, avar çəkib
səni geriye gətirəcək qayıq olmaq istərdim...

Sakitcə, ehtiyatla,
yana açılmış ovuclarında alov...
Mənimlə birgə uzandığın yerdə
nəfəs alıb-vermək kimi asandı hər şey...

Bir az hava olmaq istərdim,
yalnız bircə anlığa
nəfəsinə dolam. Mən bax belə,
sezilməyən,
bilinməyən bir şey olmaq istərdim.

SEVGİ SÖZÜNƏ VARIASİYALAR

Bu sözlə biz
hər dəlmə-deşiyi tıxamaq istəyirik, çünki
bu, nitqdəki ipisti boşluqları doldurmaq üçün
ən ideal bir ölçüdür.
Səhifədə misralar arasında bir ovuc ürək – kül
olmuş...
Atlas lentlə sarıyın, satışa qoyun, istəsəniz.
Onu anketlərdəki boşluqlara sıxıb doldurun.
Dünyada nə qədər jurnal
onunla aşıb-daşır: götür, bədənini sil,
yaxud şam hazırla özünə.
Sizcə bu,
bir parça cırıq kartonun altında ilbizlərin
cütləşməsinə bənzəmirmi?
Alaqları da tamahkar sifətlərini bir-birinə
dirəyib
Bu sözü qışqırır dururlar:
sevgi, sevgi! – deyə
əsgərlər oxuyur,
par-par yanan bıçqlarını havaya qaldıraraq.

Budur
Sən və mən. Bu söz
çox qısa və bizimçün,
ikicə hecası var.
Deyən kimi qurtarır, havası çəkilib gedir
ulduzlar arasındakı işıqda batan
bizi öz karlığında boğan
yarğanları doldurmaq üçün.
İçində itmək itsədiyimiz şey sevgi deyil,
qorxudu. Bu söz bəs eləmir,
ancaq ondan başqası da yox. Daş kimi ağır
sakitliyin içində
bu ikicə saiddən biri səsləndimi,
intizarda qalırsan
ağrın, iztirabın,
nəfəs alıb verincə,
yəni barmağın
qayanın bir yerinə ilişib qalıb,
tuta, yaxud buraxa bilərsən...

KƏDƏRLİ UŞAQ

Kədərliyə, çünki kədər var,
qəlbinlə bağlı bir şeydi. Yaşınla bağlıdı.
Kimyadı olan, bitən nə varsa,
psixiatra get, yaxud həb iç,

ya da kədərini gözü çıxmış gəlincik kimi qu-
caqla,
bas bağına.

Yaxşı, bütün uşaqlar kədərliyə onsuz,
ancaq bəzisi canını qurtara bilir bundan.
Barmaqlarını qatdala, nə qədər xoşbəxtsən.
Ancaq ən yaxşısı,
bir şlyapa al.
Palto, ya da ev heyvanı, hansı olsa.
Unutmaq üçün oyna, rəqs elə.

Ancaq nəyi unutmaq?
Kədərini, kölgəni.
Başına nə gəldisə,
evin bağçasındakı qonaqlıqda gəldi.
Ora girəndə pörtmüşdü, gün vurmuşdu sanki,
incə ağzın şəkərə bulaşmış
şəridli təzə paltarında
Üstündə dondurma ləkəsi,
hamamda özünə dedin ki,
mən sevimli uşaq deyiləm.

Əzizim, iş bu yerə
gələndə
ışıqlar sönür, dumansa qatılışır
və sən alt-üst edilmiş qəlbinin
tələsinə ilişib düşəndə
odeyalın altında, ya da yanan maşında

qırmızı alov səndən keçib hər yana yayılanda
başının düşdüyü asfaltı deşib gedəndə
ya döşəmə, ya da balınc olsun,
bu, bizdən biri olmayacaq;
yaxud hamımız birdən düşəcəyik o oda.

POÇT AÇIQCALARI

Səni düşünürəm. Başqa nə deyim?
Qarşı tərəfdə palma ağacları
ilğımdır; elə o çəhrayı qum kimi.
Əlimizdə olan adi şeylərdir
sınmış kola butulkası, bir də
ehtiyat pivənin qoxusu
çox şirin,
çürüntünün lap dibindəki manqo kimi
bu da var, əlbəttə.

Hava şəffaf, tərdi, ağcaqanadlar
bir də qoyduqları izlər; quşlar və efir.

Zaman bura dalğalarla axır, xəstəlik kimi,
hər gün bir az da becid, sürətli;
yuxarı qalxıram, bunun adı oyanmaqdır,
Sonra aşağıya, təlaşlı gecələrə, ancaq bir damcı
da irəli
getmirəm.
Xoruzların banı
ta sübh açılana qədər eşidilir,
sonra uşağın ağlamaq səsi məktəb yollarını
cırmaqlayır.

Həbsxanada iki məhbus
Baqajla.
Başları süngüylə qırılıb... Bir də on yeşik
ətəbala cücə. Hər yaz gələndə
məktəbdən düz kilsəyə qədər
şil-küt, çolaq adamların qaçdı-qovdusu.
Bu bir növ
üstündə gəzdirdiyim cır-cındırdı;
bir də yerli qəzetdən
demokratiya haqda yazının kəsiyi.
Pəncərədən o yanda
lənətə gəlmiş otel tikilir
Mismar-mismar, kiminsə
puç olmuş, dağılmış arzusu. Sizin də
içində olduğumuz dünya
Heç də pis olmamalıdır, ancaq...
Elədirmi? Burdan baxanda
siz ilğımsınız, cilalı, təmiz;
son dəfə sizi gördüyüm
görməkdə.
Bir çevril, bax, ünvan üçün yer var.
Burda olmağımı istərdim, məhəbbət
okean kimi dalğalarla gəlir, yaxandan əl
çəkməyən
xəstəlik kimi,
başında
tərk edilmiş mağara
dolur, sonra boşalır,
sonra... ovxalanıb tökülür...

BU, MƏNİM ŞƏKLİMDİ

Əvvəllər çəkilib, bir neçə il əvvəl.
Əvvəlcə elə bildim,
bulaşığı çap edilib: dumanlı xətlər, boz ləkələr
yayılib kağıza...

Bir az da baxsanız,
sol küncündə də nəsə dəyəcək gözünüzə
budağa oxşayan bir şey: ağac parçası
(balzam və ya iynəyarpaq bir ağac)
üzə çıxıb, sağ tərəfdə isə az maili eniş, bir də
karkaslı ev...
Yanında,
arxa planda göl,
ordən o üzdə isə bir neçə alçaq tərpe.

(Foto mən orda
batdığım günün səhəri çəkilib).

Mən gölün içindəyəm,
şəklin tən ortasında, səthində.

İndi dəqiq harda olduğumu
demək çətindi,
yaxud orda necə böyük, yaxud kiçik
göründüyümü:
ışıq şüalarında
suyun effekti
təhrif yaradır dayanmadan.

Ancaq uzun-uzadı,
gözlərini heç ayırmadan baxsan,
məni orda görərsən...

ingilis dilindən tərcümə:
Cavanşir YUSİFLİ